

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Факультет соціології та психології

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ, ПСИХОЛОГІЇ, ПЕДАГОГІКИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК **5**
КИЇВ – **2006**

Редакційна колегія: **В.Б. Євтух**, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф. (відп. ред.); **Ю.І. Яковенко**, д-р соціол. наук, проф. (заст. відп. ред.); **Л.Ф. Бурлачук**, чл.-кор. АПН України, д-р психол. наук, проф. (заст. відп. ред.); **М.П. Лещенко**, д-р пед. наук, проф. (заст. відп. ред.); **О.В. Рудоміно-Дусятська**, канд. психол. наук, доц. (відп. секр.); **Н.М. Бібік**, чл.-кор. АПН України, д-р пед. наук, проф.; **О.І. Вишняк**, д-р соціол. наук; **В.І. Волович**, д-р філос. наук, проф.; **Л.В. Губерський**, акад. НАН України, д-р філос. наук, проф.; **А.А. Марушкевич**, д-р пед. наук, доц.; **Н.Г. Калашник**, д-р пед. наук, проф.; **А.Б. Коваленко**, д-р психол. наук, проф.; **М.С. Корольчук**, д-р психол. наук, проф.; **С.Л. Кравчук**, канд. психол. наук, асист.; **Н.М. Кузьменко**, канд. пед. наук, доц.; **С.Д. Максименко**, акад. АПН України, д-р психол. наук, проф.; **Л.В. Малес**, канд. соціол. наук, асист.; **О.В. Плахотник**, д-р пед. наук, проф.; **А.О. Ручка**, д-р філос. наук, проф.; **В.І. Судаков**, д-р пед. наук, проф.; **В.І. Тарасенко**, д-р соціол. наук, проф.; **Т.М. Титаренко**, д-р психол. наук, проф.; **Ю.Л. Трофімов**, чл.-кор. АПН України, д-р психол. наук, проф.; **В.М. Фомічова**, канд. психол. наук, доц.; **Л.М. Хижняк**, д-р соціол. наук, проф.; **Н.М. Цимбалюк**, д-р соціол. наук, проф.; **В.В. Чепак**, канд. соціол. наук, доц.; **В.Г. Чугаєвський**, канд. пед. наук, доц.; **Ю.М. Швалб**, д-р психол. наук, проф.

*Рекомендовано до друку вченою радою факультету соціології та психології
(протокол № 6 від 25 січня 2006 року)*

Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : Збірник наукових праць
– К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2006. – Вип. 5. – 151 с.

Наведено результати теоретичних, прикладних і науково-експериментальних досліджень з актуальних питань соціології, психології, педагогіки та соціальної роботи.

Для науковців, викладачів, соціальних працівників, практичних психологів, студентів.

Ussue deals with the results of theoretical, empirical and scientific-experimental researches in the actual problems of sociology, psychology, pedagogic and social work.

It is of interest to scientists, teachers, social workers, psychologists-practitioners and students.

Адреса редакційної колегії: 02017, Київ-117, вул. Володимирська, 60, кафедра загальної та інженерної психології, (38044) 239 32 25

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології, імен власних та інших відомостей.

дологічних засадах і використанні потенціалу соціологічних теоретизувань. Остання теза свідчить про важливість огляду актуальних на даний час розробок у сфері релігійного простору на теренах сучасної України.

1. Бауман З. Мыслить социологически: Учеб. пос. – М., 1996. 2. Бурдые П. Начала. – М., 1994. 3. Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії. – К., 2002. 4. Филипов А. Социология пространства: общий замысел и классическая разработка проблемы // http://www.ruthenia.ru/logos/number/2000_2/09.html. 5. Deal W.E. "Discourses of Religious Space" // <http://www.cwru.edu/artsci/rign/deal/aar2003/discourse-space.htm>. 6. Matthews V.H. Physical space, imagined space, and "lived space" in ancient // Israel Biblical Theology Bulletin. – 2003. – Spring. 7. Simmel G. The stranger // <http://condor.depaul.edu/~dweinste/intro/stranger.htm>. 8. Smith M. Close(d) to nature: radical environmentalism and the transformation of the ethical sphere // http://www.geog.ubc.ca/iiccg/papers/smith_m.html.

ПСИХОЛОГІЯ

О. Корнієнко, канд. психол. наук

МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОСОМАТИЧНОГО ЗДОРОВ'Я У ПРАЦЯХ ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ МИСЛИТЕЛІВ

Розглянуто питання "хвороби", "здоров'я", "проміжного стану між здоров'ям та хворобою" на тлі онтофілогенетичного розвитку людей різного віку за часів існування давньогрецької цивілізації. Описано динамічний взаємопов'язаний розвиток ідей, оригінальних гіпотез античних вчених, які є актуальними для подальшої розробки теоретико-прикладних аспектів науки про психосоматичне здоров'я та методів його підтримання в системі безпеки життєдіяльності сучасної людини.

The author studies the problem of "health", "illness" and "psychosomatic borderline health-illness state" for individual and evolutionary different aged people's development during ancient civilization existence. The dynamics of the interconnected ideas' development is described, as well as the original hypotheses of ancient thinkers, which are important for subsequent problem-solving – development of the theory and applied aspects of science about psychosomatic health and methods of its supporting in a system of people's vital activity security.

Актуальність проблеми. Комплексність і новизна наукової проблеми безперечно пов'язані з необхідністю осмислення ґрунтовних теоретико-методологічних напрацювань античних вчених – медиків і філософів – стосовно деяких складових структури безпеки життєдіяльності людей, їх духовного, психічного, фізичного здоров'я та методів його підтримання на індивідуально-психологічному рівні. За останні два десятиліття сучасні вчені, представники природничих і гуманітарних наук активно досліджують проблему життєдіяльності людини з її складним, досить часто непередбаченим психологічним станом, індивідуально-психологічними особливостями, мотивами, потребами, ціннісними орієнтаціями на тлі швидкоплинних змін навколишнього середовища. На її безпеку справляють вплив різні групи ендогенних та екзогенних факторів: природні та техногенні катастрофи, забруднен-

ня, суспільно-політичні потрясіння тощо. Сучасне людство у структурі світової глобалістики навчилося освоювати довкілля, але головним чином заради задоволення власних егоїстичних потреб, забуваючи про власний духовний світ і його вдосконалення. Однією зі складових компонентів духовного світу особистості є стан її психосоматичного здоров'я на різних вікових етапах. Ці питання докладно розглянуто в роботах зарубіжних психологів В. Франкла та Е. Фромма [5; 6].

Досить ґрунтовні огляди античної медичної, філософської, зокрема, психологічної думки представлено у працях відомих вітчизняних вчених М. Ярошевського, В. Роменця, С. Чикіна та їхніх послідовників, які останні 30–40 років активно розробляли такі наукові аспекти: погляди на природу психічного; матеріальний субстрат психічних явищ; психічні процеси; мікрокосмос і макрокосмос як провідна психологічна проблема античної філософії. Вищезгадані дослідники провели глибокий аналіз першоджерел наукових парадигм періоду античності, а також висловили власну оцінку й продемонстрували власне бачення. На сьогоднішній день ці теоретико-методологічні розробки становлять фундамент загально-психологічного знання, на основі якого продовжують розвиватися інші напрями психології.

На нашу думку, у працях сучасних вчених з історії психології, медицини та філософії недостатньо висвітленими залишилися питання духовного, психічного та фізичного здоров'я людини, незважаючи на серйозні напрацювання попередників античності.

Метою даної статті є систематизація окремих праць античних лікарів-філософів з питань цінності духовного, психічного, фізичного здоров'я та умов його розвитку й підтримання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей людей різного віку того часу. На нашу думку, таке завдання, безперечно, вимагає уважного аналізу праць античних мислителів, виділення їхніх специфічних поглядів, опис та класифікація важливих механізмів функціонування та взаємодії духовного, психічного та тілесного в людині.

Завданнями даної статі, що конкретизують і розширюють обсяг науково-практичної проблеми, є такі: дослідження окремих розділів оригінальних праць античних лікарів-філософів і динаміки їхніх поглядів щодо критеріїв духовного, психічного та фізичного здоров'я людей різного віку з перспективою врахування в сучасних теоретико-методологічних концепціях.

1. На думку А. Богомолова [2], одним з перших античних вчених, який заклав донаукове підґрунтя вчення про причини хвороб (патогенез хвороб), був Алкмеон, його погляди відбилися й на розумінні понять "здоров'я" та "хвороба". Він робить акцент на діалектичному розумінні сутності хвороби та здоров'я людини. Порівнюючи організм з державою, Алкмеон писав: "Зберігає здоров'я рівновага (*insonomia*) (в тілі) сил вологого, сухого, холодного, теплого, гіркого, солодкого та інших компонентів; домінування (*monarchia*) одного з них є причиною хвороби. Оскільки домінування того чи іншого є шкідливим... Напади хвороби виникають через зайву кількість теплоти чи холоду, через перебільшення чи нестачу в харчуванні (порушують спинний чи головний мозок). Здоров'я це є відповідне змішування (*symmertra krosis*) таких сил" [цит. за 2]. Він одним з перших висловив думку про те, що в результаті змішування всіх стихій виникла гармонія.

Це відповідало діалектичному розумінню сутності хвороби та здоров'я людини. Говорячи сучасною мовою науки, це проблема гомеостазу – умовної рівноваги у функціонуванні різних органів і систем людини. Тому цінними є роздуми античного вченого для сьогоденного стану та розвитку науки про людину та її психосоматичне здоров'я [4].

2. Ще один грецький філософ Емпедокл активно розробляє проблему пізнання навколишнього світу. Теорія пізнання Емпедокла зводилася до чуттєвої сфери людини, він не відрізняв відчуття та інтелект. Цілком можливо, що він мав навички гіпнотизера, і тимчасове одужання в результаті психологічного впливу на хворого вражало присутніх. Він виступив ініціатором осушення боліт, як джерела розповсюдження інфекційних хвороб, що позитивно впливало на оздоровлення міст. За свідченням істориків Емпедокл проявив себе як основоположник сучасної науки генетики, висловивши при цьому оригінальні думки про причини народження дітей різної статі, а також пояснював причини народження дітей з очевидними психічними та фізичними відхиленнями.

Через примітивність тодішніх знань з анатомії та фізіології людини Емпедокл вважав, що субстратом свідомості є кров. Свою теорію про два ворожі начала (любов і ненависть) та чотири стихії, що асоціювалися з міфологічним персонажами: Зевс (вогонь), Айдоній (повітря), Нестіда (вода), Гера (земля), він застосував в анатомії, пояснюючи, що кожна частина людського тіла складається зі стихій, з'єднаних не абияк, а в певному співвідношенні. Наприклад, м'язи тіла та кров людини він уявляв як поєднання чотирьох стихій у рівних пропорціях. Кістки – це результат змішування двох частин води, двох частин землі та чотирьох частин вогню. До деякої міри це вже були витoki фізіології.

Незважаючи на обмеженість поглядів Емпедокла в питаннях пізнання навколишнього світу, його теорія значно вплинула на таких значних філософів античності, як Платон. Арістотель, Епікур – представників теорії атомізму.

3. Наступним неперевершеним античним вченим був Гіппократ, який започаткував науковий підхід до вивчення багатьох хвороб. Він відомий як основоположник і систематизатор медичних знань минулої епохи. За свій великий внесок у розвиток медицини Гіппократа було названо "батьком медицини". Разом зі своїми учнями він робить акцент на принципі лікування не хвороби, а хворого з урахуванням індивідуального підходу. На думку Гіппократа, суть індивідуального підходу полягає в тому, що дієта, ліки, дози, режим, тривалість лікування в кожному конкретному випадку мають бути особливими, специфічними для даного пацієнта.

У своїх творах і практичній діяльності велике значення він приділяв гімнастиці, трудовій діяльності як чинників збереження здоров'я. Спираючись на ґрунтовну систематизацію творів Гіппократа, сучасний вчений В. Воронов [3] згадував слова античного мислителя про визначальну роль гімнастики у справі збереження здоров'я: "Гімнастика, фізичні вправи, ходьба мають увійти в щоденний побут кожного, хто бажає зберегти працездатність, здоров'я, повноцінне та радісне життя". "Як сукнороби, які чистять сукно, вибиваючи його від пилу, так гімнастика очищує організм". Ве-

лике значення він також приділяв трудовій діяльності людини та підкреслював при цьому, що "особи, звиклі до щоденної праці, виконують її, незважаючи на свою слабкість і старість, легше, ніж люди сильні та молоді без відповідних навичок". Давньогрецький філософ критично ставився до неробства, що, на його думку, призводить до нездоров'я, та навпаки – прагнення людини до певної діяльності дає відчуття бадьорості, що забезпечує зміцнення здоров'я та продовження життя. У працях відомих сучасних філософів і психологів (В. Франкл, З. Фрейд, Ф. Ніцше, А. Швейцер) зустрічаються подібні погляди – "парадоксальна інтенція", "мета життя", "сенс життя", "спрямованість на сенс життя". Гіппократ засуджував п'янство, вважаючи, що воно є причиною слабкості та хворобливості. Слід зазначити, це не втратило своєї значущості й на сьогоднішній день.

Лікар-філософ і його послідовники стверджували, що тіло людини складається з твердих і рідких частин. Головну роль у життєдіяльності організму відіграють чотири рідини (кров, слиз, жовта жовч та чорна жовч). Таким чином, Гіппократ встановив залежність типологічних відмінностей між людьми (темпераменту) від гуморальних факторів. Ці положення було реалізовано в науці фізіогноміці – про розпізнавання природних задатків людини за її фізичними якостями. Теорія Гіппократа про залежність тілесного та психічного складу окремих людей і цілих народностей від кліматичних умов їх проживання, а також вчення про темперамент мають до неї пряме відношення.

На думку Гіппократа, всі люди за своєю конституцією поділяються на чотири типи (холерики, сангвініки, флегматики та меланхоліки). Вчений на існуючому на той час рівні медицини, психології, філософії зробив важливу спробу пояснити наявність певних типів людей та їхню залежність від внутрішнього середовища.

Цікаво зазначити, пише М. Ярошевський [9], що концепцію Гіппократа про походження темпераменту людини було розвинуто у працях інших мислителів Давньої Греції. Так, вчення Галена, як і Гіппократа, базувалося на гуморальній концепції – він вважав, що перемішування основних чотирьох "соків" зумовлює здоров'я чи хворобу тіла людини, а вже на цій основі виникають і формуються різні психічні властивості особистості. На його думку, це 13 темпераментів. Філософ Теофаст у своєму творі "Моральні характери" описав 30 характерологічних типів, що відхиляються від загальноприйнятих норм поведінки людини. Учення давньогрецьких мислителів було творчо розвинуто у працях німецького філософа І. Канта, а також двох відомих психологів сучасності – швейцарця К. Юнга та англійця Г. Айзенка.

Оцінюючи місце Гіппократа в історії медицини, слід вказати на те, що за рівнем знань він значно піднявся над своїми попередниками. Йому вдалося перебороти містику, релігійність, ідеалістичне сприйняття навколишнього світу, що в цілому сприяло розширенню можливостей відповідного наукового підходу для вивчення стану здоров'я та хвороби людини.

4. Діокл вивчав лікувальні властивості рослин, їх позитивний вплив на психічне та фізичне здоров'я і був фундатором цього напрямку. Як відомий представник "догматичної школи", він поділяв позицію свого попередника Ем-

педокла. У практичній діяльності він надавав великого значення "пневмі" (повітря). На його думку, повітря потрапляло в організм не тільки через рот, а й через пори шкіри. Діокл вважав, що повітря бере участь не тільки в дихальному процесі, але є також і початком "душі", яку він поміщав у серці.

Досліджуючи циркуляцію крові в організмі, Діокл дійшов висновку, що вона рухається в основному по венах. Тобто він ще був далеким від істинного розуміння процесів кровообігу та зв'язку з ним дихальної системи. Причину виникнення хвороб Діокл пояснював як порушення циркуляції соків, перш за все, пневми в організмі.

Вивчаючи стан пропасниці (гострої інфекційної хвороби, можливо, малярії), він першим висловив думку про те, що такий стан є не самою хворобою, а її виявом. Значним внеском Діокла в розвиток тогочасної науки слід вважати розробку принципів дієтетики (правильне харчування), особистої гігієни та гімнастики.

5. Про багатогранний вплив наукової діяльності Арістотеля свідчить його досить продуктивне життя й твори, які становлять великий інтерес для медиків, філософів, психологів. Неперевершеною є його праця "Про душу", до якої мають періодично звертатися й сучасні практикуючі медики-психологи.

Поняття здоров'я в Арістотеля відрізняється від платонівської ідеї здоров'я, та сутність його визначається лікарським мистецтвом. Він писав, що "лікарське мистецтво – це знання про сприяння здоров'ю, а також про те, якого способу життя слід дотримуватися людині, щоб бути здоровою". Розвиваючи цю думку, він додав: "...Для того, щоб мистецтво лікаря було досить високим, йому необхідно пізнавати як здоров'я, так і жовч, флегму, з якими здоров'я пов'язане".

У книзі С. Чикіна "Лікарі-філософи" наведено питання, які найбільше цікавили Арістотеля – це (заразні) хвороби, меншою мірою – вагітність і пологи. Починаючи досліджувати проблему, він ставив запитання "Чому?" Так, щодо заразних хвороб: "Чому від деяких хвороб захворюють при доторканні до хворого, а від контакту зі здоровою людиною не одужують. Це відбувається, мабуть, тому, що хвороба є рух, а здоров'я – нерухомість, спокій" [цит. за 7]. Продовжуючи свої роздуми, він ставить запитання: "Чому, коли контактують з людьми, хворими на сухоту, що страждали на офтальмію або коросту, то хвороба передається контактуючому, а від контакту з хворим на водянку чи апоплексію ніхто ніколи не захворює?".

Разом з тим, у цих роздумах Арістотеля не слід вбачати спробу мислителя давнини пояснити причини інфекційних хвороб, а сприймати як виключно геніальні здогадки про їхнє існування.

Арістотель заперечував думку тих філософів, які розглядали душу як деяку гармонію. Він пояснював: "Говорити про гармонію краще щодо стану здоров'я та загалом щодо гарних тілесних властивостей, ніж щодо душі". Вчений стверджує, що душа та тіло складають єдину живу цілісність, тобто "душа не відокремлена від тіла". Як лікар-психолог він першим класифікував психічні стани людини.

Звичайно, уявлення про анатомію та фізіологію в Арістотеля були досить примітивними. Він не розумів, наприклад, функцій м'язів людини, називаючи їх просто м'ясом, йому були невідомі й функції нервової системи.

тим більше головного мозку. Будучи відомим філософом, Арістотель не знав, що людина мислить за допомогою мозку, а відводив йому роль органу, що охолоджує "душевну функцію серця", вважаючи, що розумові здібності людей визначаються відчуттям дотику. У своєму трактаті "Про душу" він писав, що саме завдяки дотику людина є найрозумнішою серед усіх живих істот. Це видно також з того, що серед людей обдарованість чи не обдарованість залежать тільки від цього органу чуття. Тому Арістотель дійшов висновку, що люди з твердою тілобудовою не обдаровані розумом, і навпаки, люди з м'яким тілом наділені ним. Йому також не були відомі функції системи кровообігу та інших органів.

У своїх працях лікар-філософ Арістотель неодноразово підкреслював, що основним призначенням людини є її розумова діяльність. Разом з тим, він підкреслював, що розумом слід уміти правильно користуватися, в іншому разі людина може втратити свою людську сутність: "Природа наділила людину зброєю – інтелектуальною моральною силою, але вона може користуватися цією зброєю у протилежному напрямку, тому людина без моральних норм може виявити себе як найнечестивіша та найдикіша істота, найнижчіша у своїх статевих і харчових інстинктах". "Панує над пристрастями не той, хто утримується від них, а той, хто користується ними розумно, коли йому це потрібно та корисно" [цит. за 1].

Особливо оригінальною є його думки про вплив соматичних (тілесних) явищ і процесів, які відбувалися в організмі людини, на її психічну діяльність.

Арістотель високо цинив моральність людини, зазначаючи, що навіть успіхи в науці за відсутності або відставання моралі ведуть її не вперед, а назад. Давньогрецького мислителя цікавила також проблема виховання підростаючого покоління. Основною ідеєю виховання було те положення, що людина народжується з обмеженими природними можливостями, які у процесі виховання можуть розвиватися. Він вважав, що організм людини несе в собі три складові, кожна з яких у процесі розвитку вимагає свого підходу та особливостей виховання.

Наприклад, рослинна складова організму людини вимагає фізичного виховання, тваринна, яка асоціюється з вольовою, – морального, розумова – розумового виховання. Ці теоретичні роздуми в подальшому лягли в основу теорії педагогіки XVII–XVIII ст. Він писав, що вихованням слід займатися до 21 року. До семи років діти мають виховуватися у своїй сім'ї, від семи до 14, коли вже починає формуватися статева зрілість, – у державних школах, а не у приватних, як це було в Афінах, оскільки Арістотель вважав, що "турбота про виховання має бути справою державною, а не приватною ініціативою".

Процес виховання, на його думку, повинен включати в себе три компоненти: розумове виховання (вивчення основних наук – граматики та математики, розвиток навичок письма, читання), моральне (формування в людини вольових якостей, здатності до активної діяльності), естетичне (малювання, музика) та фізичне (гімнастика). Арістотель також рекомендував під час навчання використовувати ігри.

Метою фізичного виховання, на думку вченого, був розвиток сили, кмітливості та краси. Метод виховання Арістотеля відрізнявся від методів Сократа та Платона – споглядання та самозаглиблення у природжені знання.

Залишається досить багато не реалізованих гіпотез, оригінальних припущень відомого мислителя про взаємозв'язок і взаємовплив душі (психіки) та тіла (соматичних процесів) на життєдіяльність людей різного віку. Арістотель, як і інші мислителі, залишили для нас – нащадків – у закодованому вигляді (специфічних поняттях, роздумах) цінний матеріал, який чекає на сучасних науковців.

6. Герофіл дуже високо цінував здоров'я людини, стверджуючи, що воно є основою благополуччя. Секст Емпірик із цього приводу писав у своєму творі "Діететик": "...Герофіл говорить, що без здоров'я і мудрість незачисна, і живопис блідий, і сила в'яла, і багатство непотрібне, і слово безсилне" [цит. за 8].

Герофіл не відкрив нічого нового в етіології та патогенезі хвороб, стоячи на позиціях Платона. Щодо практичної медицини, то він не погоджувався з думкою Платона, Емпедокла та Піфагора про те, що хвороби не лікуються. Більше того, він вважав, що немає такої хвороби, проти якої не можна б було знайти ліки. Для потреб практичної медицини він залучав велику кількість лікарських засобів, частину з яких запозичив із східної медицини. Захопившись цією проблемою, Герофіл пропонував виготовляти порошки з коштовного каміння. Його рецепти були складними, включали багато різних інгредієнтів.

Він написав працю з анатомії, де було детально висвітлено питання будови нервової системи та внутрішніх органів людини. Працюючи в цьому напрямі, він встановив відмінність між нервами та зв'язками, проаналізував зв'язок головного та спинного мозку з нервами, які розміщалися на периферії тіла людини. Герофіл не тільки вивчив будову головного мозку, але і його оболонки – кори. Його здобутком є те, що він встановив відмінність між венами та артеріями.

Ним було написано також роботу "Про очі". Герофіл ретельно вивчав будову ока, встановивши наявність у них склистого тіла, оболонки та сітківки. У наступній праці "Про пульс" він виявив також залежність артеріального пульсу від частоти скорочень серця. Крім цього, він цікавився працями із хірургії, акушерства, проте ні одна з них повністю не збереглася. Існують окремі відомості про праці цього вченого античності тільки з творів тих, хто жив та активно працював вже після нього – Галена, Цельса та ін.

7. Заслугою Еразістрата є суттєва корекція вчення Гіппократа про роль вологи в організмі – крові, слизу та жовчі. Якщо в Гіппократа всі ці три компоненти несуть надприродні функції, то в Еразістрата вони ближчі до дійсності. Так, кров переносить в організмі людини поживні речовини, і до циркуляції її спонукають не душа, а серце. Відносно жовчі він висловив скептичну думку, сумніваючись у тому, що вона виконує в організмі якусь роль. На думку Еразістрата, жовч – таке саме виділення, що і сеча, піт. З позиції сучасної фізіології це не відповідає дійсності. Проте слід зазначити, що погляди Еразістрата були більш реалістичними, ніж Гіппократа. Він та працюючий разом з ним лікар Герофіл уперше відкрили нерви, тоді як до них дослідники не відрізняли їх від зв'язок і сухожилля. Працюючи в Олександрійському музеї, ці лікарі в результаті ретельних дослідів прийшли до висновку, що повітря, яке рухається від легенів

до серця, формує життєві духи – "вітальні духи", які разносяться артеріями по всьому організму.

Заслуга Еразістрата полягала в тому, що він звернув увагу на те, що в корі головного мозку людини кількість звивин є більшою, ніж у тварин, пов'язавши цю особливість з розумовою перевагою людини над тваринами. Йому належить пріоритет у розрізненні чуттєвих і рухових нервів, чому раніше не приділялося уваги.

Таким чином, Еразістрат, без сумніву, належить до тих лікарів-мислителів, які своїми глибокими філософськими узагальненнями сприяли розвитку не тільки медицини, але й психологічної думки в античну епоху.

Слід зазначити, що Герофіл та Еразістрат вивчали анатомію людини, роблячи розтини останків злочинців. Це був досить революційний і сміливий крок у вивченні закономірностей функціонування організму людини та причин хвороби.

Висновки. Для розробки сучасних концепцій і моделей поведінки людей різного віку, орієнтованої на збереження здоров'я за різних його станів: саме здоров'я, проміжного стану між здоров'ям та хворобою і навіть хвороби, важливим є вивчення та залучення цінного досвіду вчених епохи Античності, а саме: Алкмеона, Емпедокла, Гіппократа, Діокла, Арістотеля Стагірата, Герофіла, Еразістрата. Осмислення та систематизація їхніх концепцій сприятиме розробці динамічної, всеохоплюючої моделі здоров'я–хвороби, а також рекомендацій для підтримання психічного та фізичного здоров'я молоді.

1. Аристотель. Соч.: В 2 т. – М., 1976.
2. Богомолов А.С. Диалектический логос. – М., 1982.
3. Воронов В.Л. Симфония разума. – М., 1977.
4. Маковельский А.О. Досократики. – Казань, 1914. – Ч.1.
5. Фанкл В. Человек в поисках смысла: Сб. – М., 1990.
6. Фромм Э. Иметь или быть? – М., 1990.
7. Чикин С.Я. Врачи-философы. – М., 1990.
8. Эмпирик Секст. Соч.: В 2 т. – М., 1976. – Т.2.
9. Ярошевский М.Г. История психологии. – М., 1976.

М. Моря, асп.

АНАЛІЗ МЕТОДИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ АТРАКЦІЇ

Проаналізовано різноманітний методичний інструментарій, який використовується при дослідженні міжособистісної атракції. Показано, що на даний час не існує єдиного методичного засобу вимірювання атракції, тому на практиці використовують цілий комплекс методик, що й зумовлює необхідність розробки нової, емпірично доведеної методики.

Different methodical ways of interpersonal attraction researching are analyzed in the article. The analysis shows that a single methodical way to research the attraction phenomena nowadays is absent. That's why, on practice a complex of methods is used. Thus, there is an urgent need of working out new empirically proved methods of attraction-phenomena researching.

Проблема привабливості однієї людини для іншої, прагнення зрозуміти її, адекватно оцінити та встановити з нею тісні стосунки бере свій початок ще із часів Античності, але ще й дотепер лишається повністю не вивченою. Безпе-